

Literatuur: Weggedreven als een plank in zee

Geplaatst: 12 oktober 2012 10:39, laatste wijziging: 12 oktober 2012 10:47

Arie Kok

Oek de Jong is terug. Vorige week verscheen zijn tweedelige magnum opus Pier en Oceaan, het verhaal van een gereformeerde jeugd. Een boek over Zeeland, water, opgroeiende pubers en een slecht huwelijk.

Als een komeet schoot Oek de Jong in 1979 de literaire wereld binnen. Van zijn debuutroman Opwaaiende zomerjurken werden in korte tijd 100.000 exemplaren verkocht. Het boek gaat over de zoektocht van Edo, een alterego van Oek, naar zichzelf, naar waarheid, liefde en geloof. De verhalenbundel De hemelvaart van Massimo, later herschreven als De Onbeweeglijke, was toen al verschenen.

Na het eerste succes duurde het even voor de twee roman het licht zag, Cirkel in het gras in 1985. De Jong bleek een schrijver die de lat voor zichzelf hoog legt. Hij worstelt zich door levensvragen heen en wil wezenlijke stappen zetten voordat een volgend boek verschijnt. In dat proces spelen vragen naar geloof, God en spiritualiteit een grote rol. Vooral in de verhalenbundel De Inktvis komt dit sterk naar voren.

spanning

De bundel werd door recensenten weggezet als te mystiek, te pathetisch. Toen in 2002 Hokwerda's kind verscheen, was de ontvangst weer lovend, maar het spirituele leek helemaal verdwenen. Hans Werkman schreef in het Nederlands Dagblad, november 2002: 'Voorlopig moet ik Oek de Jong schrappen uit het lijstje spirituele schrijvers die in het laatste kwart van de twintigste eeuw begrepen dat leven zonder geestelijke dimensie onvruchtbaar is.'

Werkman doelde op Frans Kellendonk, Willem Jan Otten, Marcel Möring en Vonne van der Meer. Even verderop schreef hij: 'We wachten met spanning op de volgende roman.' Het heeft tien jaar geduurd, en nu is er dan Pier en Oceaan.

ongewenst kind

Net als Opwaaiende Zomerjurken is Pier en Oceaan een coming-of-age-roman, het verhaal van een volwassenwording. Tegelijk is het een familie-epos, een verhaal van drie generaties.

Hoofdpersoon Abel Roorda wordt geboren als ongewenst kind. Zijn moeder Dina Houttuyn heeft een kortstondige lesbische relatie gehad met een collega. In een poging tot ontkenning, vlucht ze in bed bij haar verloofde, Lieuwe Roorda.

Ze hebben elkaar leren kennen toen Dina tijdens de oorlogsjaren op het Friese platteland verbleef. Zeven jaar hebben ze moeten wachten, maar toen de zwangerschap een feit was, zijn ze snel getrouwd en in Breda gaan wonen. Dina lijdt in de garnizoensstad zwaar aan eenzaamheid en ontwikkelt een depressiviteit en mensenschuwheid die ook een stempel op het leven van haar kinderen zal zetten.

ervaringen

Lieuwe neemt het allemaal niet zo zwaar op. Hij is slim, heeft gestudeerd en gaat werken op een school in Friesland. Daar groeit Abel op. Zijn Friese grootvader leert hem zeilen en polsstokspringen en is een voorbeeld van een krachtige en trotse gereformeerde man, die hard is voor zichzelf, zijn kinderen en kleinkinderen.

Als Abel acht jaar oud is, verhuist de familie naar een stad die we herkennen als Goes, op Zuid-Beveland. Hier groeit Abel op, leert hij zwemmen in het riviertje de Sas, koopt hij een brommer en heeft hij zijn eerste ervaringen met meisjes. In het gezin van de Roorda's loopt het niet lekker. Ze leven langs elkaar heen, het huwelijk tussen Dina en Lieuwe valt uit elkaar.

neocalvinisten

Het gereformeerde leven in Pier en Oceaan wordt vooral vertegenwoordigd door Friese neocalvinisten, minder door het meer bevindelijk-gereformeerde Zeeland. De tussengeneratie

blijkt nauwelijks van betekenis voor de overdracht van het geloof. Het is opmerkelijk dat zijn grootvader de enige is die een serieus gesprek met Abel voert over het geloof: 'Je moet op de knibbels (knieën, red.), jong.' De grootvaders en grootmoeders zijn voorbeelden in geloof, met alle gebreken die ze daarbij vertonen.

Ze zijn star en representanten van een voorbije wereld, maar bij hen heeft het geloof nog betekenis voor hun leven. Abels vader en moeder hebben het te druk met hun eigen sores, met het in stand houden van hun ontbindende huwelijk. In geestelijk opzicht zijn ze voor Abel geen partij, ze hebben voor hem geen gezag. Dominees en ouderlingen spelen in zijn leven al helemaal geen rol. En zo drijft hij weg van kerk en geloof, zonder opzienbarende strijd of discussie.

vraag

Heel geleidelijk neemt zijn nieuwe sociale leven hem in beslag. Meisjes, drank, de eerste seks, een enkele joint, brommers en vakantiebaantjes bepalen het leven. En het water, een centraal motief in Pier en Oceaan. Zeilen, zwemmen, duiken, slootjespringen, Abel houdt zich er veelvuldig mee bezig. Als een leeftijdsgenoot zich verdrinkt in de Sas, waar ze altijd zwemmen, is hij daar weken van uit zijn doen.

Zondagse uitstapjes met de familie gaan naar Vlissingen of Domburg, waarbij steevast de palenrijen in zee beklommen worden. Op de pier, in de branding, in het contact met het water, wordt het leven in een ander licht gezien. Een voor gereformeerde lezers spannende vraag is in hoeverre de roman autobiografisch is. De in 2010 overleden vader Klaas de Jong Ozn was een bekend ARP/CDA-politicus, staatsecretaris en onderwijsbestuurder.

geheim

Oek geeft zelf in interviews aan dat hij de personages naar werkelijk bestaande personen heeft gemodelleerd. De autobiografische feiten in Pier en Oceaan kloppen, het tijdschema, de gezinssamenstelling en de woonplaatsen. Is Pier en Oceaan daarmee een sleutelroman? Voor het gros van de lezers is de vraag niet relevant.

De Jong heeft in zijn boek de werkelijkheid naar zijn hand gezet, verdicht, gedramatiseerd, zoals een schrijver dat mag doen, om het verhaal zo te kunnen vertellen dat de lezer juist dichterbij de waarheid komt, bij datgene wat hij wil vertellen. Zoals Simon Carmiggelt ooit

zei: 'Een schrijver liegt de waarheid tevoorschijn.' In hoeverre de intieme details ook autobiografisch zijn, ligt besloten in het geheim van het schrijverschap.

jeugdcultuur

Pier en Oceaan is een indrukwekkend epos geworden, in potentie een klassieker in de Nederlandse literatuur. De Jong schetst met subtiele details een treffend tijdsbeeld. Ruim 800 pagina's lang dendert het verhaal in een gestaag ritme door. De Jong schrijft in korte, sfeervolle en onnadrukkelijke zinnen, alsof het in een paar regenachtige herfstweken is neergeschreven. Als je preciezer gaat kijken, zie je het vernuft, het vakmanschap, de virtuositeit. De Jong houdt 800 pagina's lang de aandacht vast. Dat is knap, vooral als je bedenkt dat er nauwelijks een plot in zit, er ligt nergens een lijk, het gaat niet om de vraag wie wat op zijn geweten heeft.

De Jong wil de lezer een paar weken meenemen in een heel groot verhaal. Een paar weken lang vertoeven in de wereld van een verleden tijd, van water, boten, modder, bomen op de dijk, mist, regen, kortom: wat Nederland tot waterland maakt. En tegen dat decor speelt een voor veertigers en vijftigers van nu herkenbaar verhaal over een gereformeerde wereld die het langzaam maar zeker verliest. Het verhaal ook van een opkomende jeugdcultuur, waarin vrije seks, drank en drugs de leeggevallen plek van het geloof innemen.

heidendom

Ook de Jongs leven lijkt tot rust gekomen. Op de dag van de presentatie van Pier en Oceaan is hij zestig geworden. Zijn depressies lijken voorbij. Jeanne, de grote liefde in zijn leven, is al twintig jaar zijn baken in zee. Die rust vertaalt zich naar dit nieuwe boek. Het experimentele van Opwaaiende Zomerjurken, het zoekende van De Inktvis en de heftigheid van Hokwerda's Kind, hebben plaatsgemaakt voor een gedragen en uitgemeten terugblik op zijn jeugd.

Zijn gereformeerde opvoeding is op afstand komen te staan. Rancuneuze karikaturen van dominees en ouderlingen, zoals bij Wolkers en 't Hart, ontbreken. Gelooft Oek de Jong zelf nog? In het programma Kunststof Radio was hij hier duidelijk over: 'Ik ben geen gelovige.'

Bijbelverhalen hebben hem wel geraakt, reizen met hem mee als klassieke literatuur en krijgen een waardige plek in dit boek.

heidendom

De jonge Abel wil bijvoorbeeld op een avond dat zijn vader komt voorlezen over de jonge Samuel die Gods stem hoort in de nacht. Dat wil de jongen ook wel, nu hij niet slapen kan. Verlangen naar het eeuwige, naar het mysterie, loopt als een rode draad door Pier en Oceaan. Kan Hans Werkman De Jong weer bijzetten in het rijtje spirituele schrijvers?

De Jong zoekt het vooral in de natuur, het water, de golven die breken op de basaltblokken, de pier die in de oceaan steekt. Het geloof in de God van de Bijbel is achter de horizon verdwenen, weggedreven als een plank in zee. Spiritualiteit is weer een thema geworden, vooral in de gedaante van het oude heidendom.

Pier en Oceaan, deel 1 en 2

Oek de Jong. Uitg. Augustus, Amsterdam 2012. 806 blz. € 39,90.

Op 3 november is Oek de Jong hoofdgast op de CLO-literatuurdag, zie Cultuurkort op pagina 2.